

เปรียบเทียบแนวคิดสุญญาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ

A Comparative Study of Ideas on Sunnata of Nagarajuna and Buddhadasabhikkhu

สามเณรสมบุญ สัมพงษ์

Sammara Somboon Sompong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ประสิทธิ์ ชาระ

Prasit charra

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลอิสาน

Rajamangala University of Technology Isa

Corresponding Author, E-mail: boon285285.rr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เป็นกรนำเสนอการเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับสุญญา ของนาคารชุนแห่งสำนักมหายมิกะ นิกายมหายาน และ พุทธทาสภิกขุ นักปราชญ์พระพุทธศาสนาแห่งสยาม จากการค้นคว้าพบว่า สุญญาของนาคารชุน เป็นสภาพการรับรู้ ความมีก็ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความมีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ทั้ง4 สภาวะสุดขั้วนี้มีใช้สุญญา สภาพการรับรู้ตรงกลางคือสุญญา สุญญาคือสิ่งที่อิงอาศัยกันและกันให้มีเกิดขึ้น เช่น อริยสัจ, ทางสายกลาง ปรตติยสมุทปาท ทั้งหมดนี้คือ สุญญา ในทัศนะของนาคารชุน นั้นถือว่า สรรพสิ่งไร้รูปแบบที่แท้จริง สังขตธรรมเป็นดังความฝัน เป็นมายา ควรละทิ้งทั้ง กุศลธรรมและอกุศลธรรม เมื่อก้าวโดยปรมัตถ์แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นสาร์ตถะแท้จริง แม้แต่ธรรมเป็นเพียงอุปการณ คือ แพ้ข้ามสังสารวัฏเท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบสุญญาของสุญญา ระหว่างนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุมีเนื้อหาที่เหมือนกันเป็นส่วนมาก แต่มีการเน้นที่แตกต่างกัน สุญญา ตามทัศนะของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ มีส่วนที่เหมือนกันคือ เรื่องชั้น5 ว่าเป็นความว่าง ว่างจากตัวตน บุคคลและ สรรพสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ จุดที่แตกต่างกันนาคารชุนจะเน้นที่ความว่างของสภาวะที่อิงอาศัยเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น สิ่งใดอิงอาศัยเหตุปัจจัยนั้นชื่อว่า ความว่าง ตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนพุทธทาสภิกขุ นั้น ท่าน

เน้นเอาที่ตัวของจิต โดยที่ความว่างนั้นก็คือการที่จิตว่างจากกิเลส โลก โทสะ โมหะ ว่างจากตัวกู ของกู ไม่มีการยึดมั่นในตัวตน เรา เขา

คำสำคัญ : สุญญตา, นาคารชุน, พุทธทาสภิกขุ

Abstract

This article presents a comparison the concept of Nagarajusna's Sunnata and Buddhadasabhikku's Sunnata. From the result of this research it was found that Naharajuna's Sunnata dealt with his ideas: "a state of perceiving", "It was not existence", "It was not non-existence", and "That wat not non-existence was not", All of four extreme states were not Sunnata but it was a state of perceiving in a space of those extreme states. Similarly, it was meant that in the conventional world the perception of a state of all things as an illusion was Sunnata but in the world absolute truth found by the Buddha, all things associating with each other were called Sunnata. Moreover, Nagarajuna believed that all things were really formless because all of them were Sunnata. The conditioned things were known as things in dreaming, and illusory. All people should leave both wholesome and unwholesome actions. In the world of absolute truth, there was not in the realm of attachment. It was known only as a Even Dhamma was not in the realm of attachment. It was known only as a vehicle-a raft to cross Samsara. Even the existence did not really exist. From the comparative study of Nagarajuna's Sunnata and Buddhadasabhikku's Sunnata, it was found that there were both similarities and differences. The similarities in the concept of Buddhadasabhikku's Sunnata and Nagarajuna's Sunnata were found in meaning, characteristic, the five aggregates, and the principle od Dependent Origination.

Keywords : Nagarajuna, Buddhadasabhiku, Sunnata

บทนำ

คำว่า “สุญญตา” เป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มีการกล่าวถึงมากทั้งพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและมหายานนิกายต่างๆ เช่นนิกายมหายมิกะที่นำ เรื่องสุญญตามาเป็นหลักธรรมสำคัญในการเผยแผ่คำสอนเรื่องความว่างนั้นถือว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมายสูงสุดหรือนิพพานในทางพระพุทธศาสนา ดังมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “นิพพานํ ปรมิสุญญํ นิพพานํ ปรมิ สุขํ” แปลว่า ที่ว่างอย่างยิ่งนั่นคือ นิพพาน และ นิพพาน คือเครื่องนำมาซึ่งความสุขอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม เรื่องสุญญตาหรือความว่างนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ยาก ด้วยเหตุเพราะเป็นหลักธรรมที่ละเอียด ประณีต ลึกซึ้ง ดังมีพุทธพจน์ปรากฏในพระไตรปิฎกในสังยุตตนิกาย นิทานวรรคว่า “เอ เต สุตตุนตา ตถาคตาภาสิตา คมกิริตธา โลกุตตธา สุญญตูปปฏิสยุตธา พระสูตรที่ตถาคตกล่าวไว้ล้าลึก มีเนื้อความลึกซึ้ง เป็นโลกุตระธรรม ประกอบด้วยความว่าง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม16 ข้อ229: 317-318) ถึงแม้พระพุทธองค์เองสอนธรรมะโดยใช้ภาษาของชาวบ้าน เพื่อให้ผู้คนเข้าถึงธรรมะได้ง่าย แต่ภาษาธรรมะบางคำ เช่น คำว่า สุญญตานี้ หากตีความแบบผิวเผิน ว่า สุญญตาแปลว่าว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย ก็อาจทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนจากจุดมุ่งหมายที่พุทธองค์ตั้งใจ

สุญญตาธรรมนั้นเป็นหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ที่มีการตีความหมาย คำว่าสุญญตา ไปในความเข้าใจที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป ต่อมาภายหลังมีพุทธสาวกหลายท่านที่นำเอาหลักเรื่องสุญญตาธรรมมาใช้เพื่อประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เป็นที่ยึดถือและปรากฏอย่างเด่นชัดมีอยู่สองท่านคือ นาคาราชุน ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนามหายานนิกายมหายมิกะในอินเดียและพุทธทาสภิกขุนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ในเชิงปรัชญานั้นยังมีการถกเถียงกันว่าคำว่า “สุญญตา” ที่แปลว่าความว่างนั้น ที่จริงแล้วมีความหมายเป็นอย่างไรกันแน่ เพื่อตอบคลี่คลายข้อสงสัยและก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับเรื่องสุญญตา ทางผู้เขียนจะได้นำเสนอแนวคิดทั้งของนาคาราชุนสำนักมหายมิกะฝ่ายมหายานและพุทธทาสภิกขุฝ่ายเถรวาท มาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันในลำดับต่อไป

เนื้อเรื่อง

หลักสุญญตาในนิกายมหายมิกะถือกันว่าเป็นระบบปรัชญาชั้นยอดที่พัฒนาตัวเองให้โดดเด่นขึ้นสู่ความเป็นสำนักปรัชญาชั้นแนวหน้าสูงสุดของพุทธศาสนามหายานใน

อินเดีย โดยการนำเอาหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมมาอธิบายเพิ่มเติม เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะอันแท้จริงของสังขธรรมขั้นสูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้คือ เรื่องปฏิจจสมุปบาทธรรมและศุญญตาธรรม ซึ่งนิกายนี้มีทัศนะทางปรัชญาว่า สวลักษณะของโลกและสรรพสิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง ที่ปรากฏว่ามีอยู่เพราะอาศัยทฤษฎีสัมพัทธ์คือการอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น หากแต่เมื่อกล่าวโดยสภาพปรมาัตถ์แล้วโลกและสรรพสิ่งล้วนตั้งอยู่ในสภาวะความเป็นศูนย์หรือว่างเปล่าทั้งสิ้น หลักการพื้นฐานของนิกายนี้จึงตั้งอยู่บนถ้อยคำที่ว่า สรวม ศูนย์ม สำนัณนี้ได้กล่าวถึงทางสายกลางระหว่างสิ่งที่มีอยู่อย่างเด็ดขาดกับสิ่งที่ไม่ได้อยู่อย่างเด็ดขาด คือ ไม่ยืนยันว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริงหรือไม่มีอยู่ (วสิน อินทสระ, 2549: 149) อีกชื่อหนึ่งว่า ศูนย์บาท ผู้ก่อตั้งสำนักนี้คือนาคารชุน ที่เป็นผู้สร้างแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับศูนย์บาทขึ้น เพื่อนำมาอธิบายหลักปัจจัยการ หรือปฏิจจสมมุติและอนัตตาของพระพุทธเจ้ามาตีความจนกลายเป็นหลักปรัชญาที่สำคัญของนิกายนี้

ความหมายของสุญญตาตามทัศนะของนาคารชุน

สุญญตาตามแนวคิดของนาคารชุนนั้นเป็นอิสระแก่กันและกัน ซึ่งเป็นได้ทั้งสังขตธรรม (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง) และ อสังขตธรรม (สิ่งที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่ง) ซึ่งเสถียร โภธินันทะ ได้ให้การสนับสนุนและให้ความหมายที่สอดคล้องเกี่ยวกับสุญญตานี้ว่า สุญญตา หมายถึงหลักการที่นาคารชุนประกาศขึ้นเพื่อถือว่าสังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาัตถ์แล้วย่อมเป็นสภาพเดียวกัน คือ ศูนย์ (พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ, 2543: 70) คือไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะอยู่ได้คงทนถาวรได้ด้วยตัวมันเอง โดยไม่มีความสัมพันธ์กับเหตุปัจจัยอื่นๆ และยังเห็นว่าทุกสิ่งเป็นสิ่งสัมพันธ์กันหมด เพราะเหตุนี้ปฏิจจสมมุติธรรมอันใด สุญญตาที่อันนั้น สุญญตาอันใดมีขมิมาปฏิบัติทาก็อันนั้น (เสถียร โภธินันทะ, 2522: 162-163)

นาคารชุนได้อธิบายถึงเหตุผลในการตอบถึงข้อโต้แย้งต่างๆ โดยตอบว่าสุญญตาที่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของธรรมชาตินั้น เพราะเหตุ 3 ประการคือ

1) ความไม่จริงของเหตุผล ไม่อาจทำให้สุญญตาพลอยไม่จริงไปด้วย ไม่ได้หมายความว่า สุญญตาปฏิเสธธรรมทั้งหลายโดยสิ้นเชิง แต่หมายถึงความจริงของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยซึ่งกันและกัน หรือสิ่งที่สมมุติขึ้น

2) เหตุผลของเราหาได้ทำลายหลักการของเราไม่ เพราะเราไม่ได้กล่าวว่าเหตุผลของเราที่กล่าวนี้เท่านั้นจริง ของผู้อื่นไม่จริง แต่บอกว่า ทฤษฎีทุกทฤษฎีไม่จริง ความจริงแล้ว ไม่มีทฤษฎี จึงไม่มีวาทะ ไม่มีเหตุผลที่จะพิสูจน์ ดังนั้นจึงถูกโจมตีว่า เห็นผิดได้อย่างไร ความจริงในทางสมมุติบัญญัติเรายอมรับว่าเป็นความจริงขั้นหนึ่ง ความจริงของเหตุผลใน

ขั้นสามัญ ก็ยอมรับ

3) ความสมเหตุสมผลของการอนุমান ไม่อาจตั้งขึ้นได้โดยตัวประมาณเอง เช่น ถ้าไฟสามารถจุดตัวเองได้ มันก็จะไหม้ตัวเองได้ ประมาณไม่อาจตั้งขึ้นได้โดยประมาณอื่น เพราะอาจนำไปสู่จุดจบไม่ลง และประมาณไม่อาจพิสูจน์ได้โดยผลของประมาณเอง (อติ ศักดิ์ ทองบุญ, 2546: 148-149)

จากการให้ความหมายเกี่ยวกับสัจญตาของนาคารชุนนั้น จะพบว่า ได้ให้ความหมายของสัจญตาว่า ทุกสิ่งอย่างนั้น เป็นได้ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม เพราะทั้งสองนั้นเป็นสภาพอันเดียวกัน นอกจากนี้ สัจญตานั้น ยังเป็นได้ทั้ง สวลักษณะและอสวลักษณะ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่มีความคงทนถาวร และทุกสิ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น หรือต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

ลักษณะของสัจญตาตามทัศนะของนาคารชุน

จุดยืนของนาคารชุนเกี่ยวกับลักษณะของสัจญตานี้ได้แสดงไว้อย่างชัดเจนใน มัชฌิมกัถการ ว่า “เราประกาศว่าอะไรก็ตามที่กำเนิดโดยสัมพัทธ์ก็คือสัจญตาคือลักษณะ ความคิดของสัมพัทธ์ในการมีอยู่และนั่นก็คือทางสายกลางโดยแท้” (Santina & Della, 1986: 5) จากคำกล่าวของนาคารชุนนี้แสดงให้เห็นว่า สัจญตานี้ก็คือลักษณะของแนวคิดเชิงสัมพัทธ์กันไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งอย่างสุดขั้ว โดยเป็นการกล่าวเชิงลึกและตีความลงในทางสายกลางของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นพื้นฐานในทางพุทธศาสนา 2 อย่างที่ว่า ยั่งยืน (ภวทิวฐิ) และความเห็นว่างชาตสุญ (วิภวทิวฐิ) ซึ่งไม่มีผู้ใดจะยึดมั่นกับทิวฐิอย่างใดอย่างหนึ่งหรือสองอย่างนี้ ผู้ที่ไม่ยึดมั่นสิ่งเหล่านี้จักสามารถหลุดพ้นจากสังสาระไปได้ และโลกเป็นสิ่งที่อิงอยู่กับทิวภาวะ นั่นคือการมีกับไม่มี แต่สำหรับผู้ที่ไม่เห็นตามความจริงด้วยปัญญา ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและดับไป การมีและการไม่มีมิได้ปรากฏขึ้นเลย ดังนั้น มุมมองที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่จึงเป็นทางสุดโต่งอย่างหนึ่ง และมุมมองที่ว่าสิ่งต่างๆไม่มีก็เป็นทางสุดโต่งอีกด้านหนึ่งเช่นกัน

การที่จะเข้าใจเรื่องสัจญตาตามแนวคิดของนาคารชุนได้อย่างชัดเจนนั้น ควรจะเข้าใจเกี่ยวกับ เรื่องของ สวภาวะไปด้วย เนื่องจากสัจญตาของนาคารชุนนั้นแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธต่อสิ่งที่เป็นภาวะอย่างชัดเจน โดยมีการปฏิเสธเรื่องของสวภาวะอยู่ 2 ประการ คือ (สาสิ ฉิมตระกูล, 2520: 50-51)

1) สวภาวะ เป็นสาระสำคัญของสิ่งๆ หนึ่ง ตัวอย่างเช่น ความร้อนเป็นภาวะหรือเป็นคุณสมบัติของไฟ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าคุณสมบัตินั้นแยกออกจากวัตถุเมื่อไหร่วัตถุ

นั่นก็จะเปลี่ยนไป คือ ถ้าเราเอาความร้อนออกจากไฟเราก็จะไม่สามารถเรียกสิ่งนั้นว่าไฟได้อีกต่อไป คุณสมบัติเช่นนี้เราเรียกว่า เป็นคุณสมบัติที่ติดอยู่กับวัตถุนั้นตลอดเวลา

นาคารชุนปฏิเสธความหมายของสภาวะในความหมายแรกนี้ เพราะเห็นว่า สภาวะในความของคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้น ยังคงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ เช่น ความร้อนเป็นคุณสมบัติของไฟจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ไม้ขีดไฟที่เสียดสีกัน เป็นต้น

2) สภาวะเป็นสิ่งที่ เป็นความจริงในตนเอง เป็นธรรมชาติในตนเอง นั่นคือเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกสร้างขึ้น ไม่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น เป็นอิสระโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งใด

นาคารชุนปฏิเสธความหมายของสภาวะในความหมายที่สองนี้เอง เพราะเห็นว่าทุกสิ่งล้วนสัมพัทธ์ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะเกิดขึ้นโดยสัมพัทธ์กับสิ่งใด ตั้งดำรงอยู่โดยไม่ถูกสร้างขึ้นหรือดับไป นาคารชุนยังได้อธิบายถึงลักษณะของสัจยัญตา 5 ประการดังนี้ (Jaidcva Singh, 1987: 37)

- 1) เป็นประสบการณ์ที่เราไม่สามารถจะถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ทุกคนรู้เฉพาะตน
- 2) เป็นธรรมชาติสงบนิ่ง ไม่ถูกรบกวนด้วยตรรกะ
- 3) อธิบายด้วยถ้อยคำไม่ได้ กำหนดขอบเขตไม่ได้
- 4) อยู่เหนือความคิดคำนึง
- 5) ไม่มีทวิภาพ (ไม่มีสอง)

ซึ่งลักษณะทั้ง 5 ดังกล่าวนี้ได้ยืนยันถึงความเป็นสัจยัญตาอย่างแท้จริง ว่าเป็นสิ่งที่สารถบรรลู่ถึงได้ด้วยประสบการณ์เฉพาะตน เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่สงบนิ่งได้ไร้ขอบเขต ไร้การนิยามความหมายด้วยถ้อยคำใดๆ พ้นจากเหตุผลแบบตรรกะเหนือการคิดคำนึงหรือคาดคะเน มีอาจเข้าถึงได้ด้วยจินตนาการ และที่สำคัญคือไร้เสียซึ่งการแบ่งแยก (อทวิภาพ อทวิลักษณ์) รวมถึงสัจยัญตาเป็นสิ่งที่มีความสูงส่งและเป็นอมตสัจจะที่ลึกซึ้ง

หลักสัจยัญตาของพุทธทาสภิกขุ

ความมุ่งหมายของพระพุทธรศาสนา นั้น มักจะถูกคนส่วนใหญ่เข้าใจไปเสียว่า มุ่งหมายจะนำคนไปเมืองสวรรค์ จึงได้มีการสอนกันเป็นอย่างมากว่า สวรรค์เป็นแดนที่คนควรไปให้ถึง สวรรค์เป็นแดนแห่งความสุขที่สุด เลยมีการชักชวนกันให้ปรารถนาสวรรค์ ปรารถนาการมรณอันวิเศษในชาติหน้า

คนทั้งหลายที่ไม่รู้ความจริงก็หลงใหลสวรรค์ มุ่งกันแต่จะเอาสวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่ตนจะได้เสวยกามารมณ์ตามปรารถนา เป็นเมืองที่ตนจะหาความสำราญได้อย่างสุดเหวี่ยง

แบบสรวรรคินิรันดรของศาสนาอื่นๆ ที่เขาใช้สรวรรคเป็นเครื่องล่อให้คนทำความดี คนจึงไม่สนใจที่จะดับทุกข์กันที่นี่ และเดี๋ยวนี้ตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา นี้คืออุปสรรคอันสำคัญและเป็นข้อแรกสุด ที่ทำให้คนเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาไม่ได้ เพราะไปมุ่งเอาตัณหาอุปทานกันเสียหมด

ฉะนั้น เราควรจะต้องสั่งสอนกันเสียใหม่และพุทธบริษัทควรจะเข้าใจเสียให้ถูกต้องว่า สรวรรคดังที่กล่าวว่าเป็นเมืองที่จะต้องไปให้ถึงนั้น เป็นการกล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน คือ การกล่าวสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมหรือเป็นวัตถุขึ้นมา การกล่าวเช่นนั้นเป็นการกล่าวในลักษณะโฆษณาชวนเชื่อในเบื้องต้นที่เหมาะสมกับบุคคลผู้ไม่ฉลาดทั่วไป ที่ยังไม่มีสติปัญญามากพอจะเข้าใจถึงความหมายอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาได้ แม้คำว่า” นิพพาน “ ซึ่งหมายถึงการดับความทุกข์ ก็ยังกลายเป็นเมืองแก้วหรือนครแห่งความไม่ตาย แต่ความหมายอันแท้จริง นิพพาน คือ ความว่างจากกิเลส สว่างจากทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม31 ข้อ10: 20)

หลักสัญญาตาเป็นหลักที่บ่งบอกถึงความว่างจากการเข้าไปยึดมั่น คือ การมองเห็นความจริงว่าทุกสิ่งล้วนเกิดจากเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เมื่อเราเข้าไปยึดถือ

เรียกว่าอัตตา คือตัวตนหรือความมีอยู่ ถ้าจะมองเห็นว่าเป็นสัญญาตา ก็ลองแยกส่วนประกอบของเราดูว่ามีอะไรบ้างเป็นส่วนประกอบ เช่น มีหัวใจ ดับ น้ำเหลือง น้ำดี เป็นต้น เมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่รวมกันก็เรียกว่าคนหรือสัตว์และมีบัญญัติเรียกชื่อว่า คน สัตว์ สิ่งมีชีวิต แต่เมื่อเราแยกออกจนเห็นชัดว่าส่วนประกอบเหล่านี้เป็นเพียงปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น (กรรม) ก็ให้เห็นชัดว่าไม่มีตัวตนหรืออัตตาเลยไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นอะไรเลย หรืออีกอย่างว่า การที่ว่างจากตัวตนสัญญาตา คือ ไม่เอาจิตเข้าไปยึดถือว่าเป็นเราเป็นเขา ทุกคนทุกเหล่าในกำเนิดทั้งสี่ ก็เป็นไปตามปัจจัยปรุงแต่ง (กรรม) ด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้นหลักสัญญาตา คือการที่เราไม่เอาจิตไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง (พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, 2518: 210) คือเราเห็นชัดอยู่แล้วว่าทุกสรรพสิ่งล้วนเกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง และเมื่อเห็นดังนั้นแล้วจิตก็คลายความยึดมั่นถือมั่นลง จิตก็หลุดพ้นเป็นอิสระเพราะไม่มีอะไรให้ยึดถือให้เอาเป็นของของตนได้เลย สดุดท้ายชีวิตคนเราก็เปรียบเสมือนดอกไม้ ดอกไม้บางชนิดมีกลิ่นมีสีสวยงามก็สำคัญว่าตัวเองกลิ่นมีสีที่นำปรารถนา ก็เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ก็เกิดเป็นตัวเป็นตนขึ้นมา (อัตตา) ชีวิตก็เปรียบเสมือนดอกไม้ ฉันทได้ก็ฉันทนั้น

ความหมายของสัญญาตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า ความว่างในภาษาธรรมไม่ได้หมายถึง ความว่าง

เปล่าโล่งเตียนไม่มีอะไรเลย อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่หมายถึงสภาพความจริงที่สรรพสิ่งในโลกล้วนอิงอาศัยกันเกิดอยู่และมีอยู่ ด้วยเหตุนี้ แต่ละสิ่งจึงปราศจากแก่นสารในตัวเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 16) ส่วนสุญญตาในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า คำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้าด้วยกันแล้วเรียกว่า สุญญตา แปลว่า ความว่าง สุญญะ แปลว่า ว่าง ตา แปลว่า ความ กล่าวคือ ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่า ตัวตนหรือของตน ว่า สุญญตา คือ มองสุญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีอะไรเลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 147)

พุทธทาสภิกขุให้ยังให้ความหมายคำว่าความว่าง สองนัยยะคือ ปรากฏการณ์ที่เป็นเพียงมายา หาสาระอะไรไม่ได้ และตัวของความว่างอันแท้จริงคือพระนิพพานซึ่งหมายถึงสุญญตาคือความว่างจากตัวตน “ความว่างกับลักษณะของความว่างพร้อมกันไป ในขณะที่เดียวกัน กลมเกลียวกันจนไม่สามารถแยกออกจากได้ว่า ส่วนไหนเป็นความว่าง ส่วนไหนเป็นลักษณะของความว่าง เพราะความว่างที่แท้จริงไม่มีลักษณะแต่ประการใด” (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 23)

พุทธทาสภิกขุยังให้ทรรศนะเกี่ยวกับความว่างและจิตว่างว่า จิตกับสุญญตานั้น มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ คำว่า สุญญตา แปลว่า ความว่าง ความว่างของโลก คือ ความไม่มีตัวตนที่จะหาพบได้ในโลก ความว่างของจิต หมายความว่า จิตประกอบอยู่ด้วยปัญญา หรือความว่างจากตัวกูของกู คือความเต็มแห่งสติ (พุทธทาสภิกขุ, 2452: 16)

คำว่าสุญญตา ความว่าง หมายถึง ความว่างจากตัวตน เป็นคำที่รวบรวมความหมายของคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไว้ทั้งหมด คือเมื่อมันไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีส่วนที่ยั่งยืนถาวร เรียกว่า ว่างได้ เมื่อเต็มไปด้วยลักษณะที่ดูแล้ว น่าสังเวชใจ ก็แปลว่า ว่างจากส่วนที่ควรเข้าไปยึดถือเอา (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 472-473)

นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุยังกล่าวว่า สุญญตา แปลว่า ภาวะของจิตที่ว่างจากกิเลส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรา เป็นเขา ภาวะที่ไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือของตนนั้น เรียกว่าสุญญตา หมายความว่า ว่างจากความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกูหรือของกูหรือว่างจาก อนังการ มมังการ อหังการ ก็คือตัวกู มมังการ ก็คือของกู

สุญญตาหลักของขั้น ๕ ตามทัศนะของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุ

สุญญตาของนาคารชุนกับพุทธทาสภิกขุเมื่อพิจารณาตามหลักของขั้น 5 แล้ว เป็นสิ่งเดียวกัน มีความเหมือนในทุกด้านที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคลสุญญตาและธรรมสุญญตา ดังที่กล่าวไว้ว่า สุญญตา โดยความว่าง คือ เรื่องเบญจขันธ์ ว่างและธรรมว่าง

นาคารชุนได้กล่าวถึงความเป็นสุญญตาแห่งขั้น 5 ไว้ในปรัชญามหาปารมิตาสูตรโดยชี้ชัดว่า ขั้น 5 เป็นของสูญ คือ ว่างจากอัตตาอันเป็นสวลักษณะหรือสภาวะในตัว ไม่สามารถยืนโรงอยู่ได้นิรันดร์ อีกทั้งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อขั้น 5 เกิดขึ้นแล้วดับไป สิ่งที่เกิดด้วยขั้น 5 ก็ย่อมว่างไปด้วย เมื่อสิ่งที่เราคิดว่าเป็นอัตตากลับเป็นนัตตาเสียแล้ว สิ่งที่เกิดด้วยอัตตา (อัตตนิยา) จึงเป็นอนัตตา คือ สุญญตา ไปด้วย

ในปรัชญาปารมิตาหทัยสูตรนาคารชุนก็ได้กล่าวไว้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยตัวมันเองแล้ว เป็น “สุญญตา” นั่นคือ ธรรมชาติของเบญจขันธ์ เป็นสิ่งที่ว่างจากการมีอยู่อย่างอิสระ ในเมื่อขั้น 5 (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2526: 31-32) เป็นสุญญตา ชาติต่างๆ ใน 18 ชาติ ซึ่งประกอบขึ้นมาจากประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล ก็เป็นสุญญตาด้วย

ในคัมภีร์พรสูตรฝ่ายเถรวาทพระพุทธรองค์ตรัสถึงเบญจขันธ์ในแผนภูมิมูลฐานว่า รูปอุปมาด้วยกลุ่มฟองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยฟองน้ำ สัญญาอุปมาด้วยพยัคฆ์สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วย วิญญาณอุปมาด้วยมายากล ภิกษุเพ่งพิจารณาเห็นขั้น 5 โดยแยกกายด้วยประการใดๆ ขั้น 5 นั้นก็ปรากฏเป็นของว่างเปล่าด้วยประการนั้นๆ

และตรัสเกี่ยวกับเบญจขันธ์ว่าหมายถึงสภาพที่ว่างเปล่าดังที่ตรัสไว้ว่า มัจจุราชย่อมมองไม่เห็น ผู้พิจารณาโลกเหมือนฟองน้ำและพยัคฆ์ ซึ่งคำว่าโลกในที่นี้พระอรหันตจรรย์ อธิบายว่าได้แก่ เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั่นเอง

สรุป

ในทัศนะของนาคารชุน สุญญตา หมายถึง ความว่างของสรรพสิ่งทั้งที่เป็น สังขตธรรมและอสังขตธรรม ซึ่งสรรพสิ่งล้วนเป็นของว่าง ว่างในลักษณะที่เป็นไปตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท เสถียร โพธิ์นันทะ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522: 34) ถือว่า สังขตธรรมก็ดี อสังขตธรรมก็ดี โดยสภาพปรมาัตถ์แล้วย่อมมีภาวะอันเดียวกันคือ สุญญตา แต่ส่วนโลกียสมมตติแล้วก็ย่อมรับรองตามบัญญัติว่ามีนันทินี่ บุปผาหรือแม้แต่พระนิรวาณว่าโดยโลกียแตกต่างกันจริงเมื่อว่าโดยปรมาัตถ์แล้ว มีสภาพเท่ากันหมด คือ สูญ (สรวม สุนยม)

สูญญตาของนาคารชุน คือ สภาพรั้งรู้ ความมีก็ไม่ใช่ ความไม่มีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ ความมีก็ไม่ใช่ ไม่ใช่ความไม่มีก็ไม่ใช่ ทั้ง 4 สภาวะสุดขั้วนี้ไม่ใช่สูญญตา สภาพการรับรู้ตรงกลางนั้นคือ สูญญตา หรือจะกล่าวได้ว่า ในโลกแห่งสมมตินี้ การรับรู้สภาพที่สรรพสิ่งเป็นมาายเป็นความว่าง นี่คือ สูญญตา ในโลกปรมาตม์ของพุทธะ สรรพสิ่งอิงอาศัยกันและกันให้มีขึ้น เกิดขึ้น ดังเช่น อริยสัจ, ทางสายกลาง, ปฏิจจสมุพบาท ทั้งหมดนี้คือ สูญญตา นอกจากนี้ นาคารชุนถือว่า สรรพสิ่งได้รูปแบบที่แท้จริง สังขธรรมเป็นดังความฝัน เป็นภาพมายา ควรละทิ้งทั้งกุศและอกุศล เมื่อว่าโดยปรมาตม์แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นสารัตถะแม้จริง แม้แต่ธรรม เป็นเพียงอุปกรณ์ คือ แพ้ข้ามสังสารวัฏไปสู่นิพพานเท่านั้น (พระมหาแสง ปญญาวุฑฒิ (นิลنامه), 2554: บทคัดย่อ) ว่า สูญญตาของนาคารชุนเป็นภาวะที่ไร้อดีตหรือว่างเปล่า จากอดีต นาคารชุนอธิบายปฏิจจสมุพบาท มัชฌิมาปฏิปทา โลกแห่งปรากฏการณ์ทั้งในเชิง อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์และจิตวิทยา เพื่อปฏิเสธทรรณะที่สุดโต่ง 2 ทรรณะ คือ สัสตทิกฎฐิและอุจเฉทิกฎฐิ เพราะฉะนั้น จึงได้ชื่อว่า ศูนย์วาท และคำว่าสูญญตา หมายถึง ความจริงสูงสุดหรือ พระนิรวาณ ซึ่งอยู่เหนือประสาทสัมผัสและประสบการณ์ที่อาจจะพรรณนาให้บุคคลอื่นรู้ตาได้

สูญญตาตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ หมายถึง สภาวะที่ว่างจากความเป็นตัวตนหรืออดีต สภาวะที่ว่างจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง และพระนิพพานเป็นสภาวะที่ว่างเปล่าไม่มีอะไร เป็นความว่างจากกิเลสอาสวะ ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวกู ของกู สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ. 2542: 147) ที่กล่าวถึงสูญญตาว่าเมื่อรวมคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเข้าด้วยกันแล้ว เรียกว่า สูญญตา แปลว่า ความว่าง สูญญะแปลว่า “ว่าง” ตา แปลว่า “ความ” สูญญตา แปลว่า ความว่าง กล่าวคือ ความว่างจากส่วนที่ควรยึดถือว่าตัวตนหรือของตน ว่า สูญญตา คือ มองสูญญตาให้เห็นแล้วจิตของเราจะว่าง จิตของจิตดีกว่า อย่าพูดว่าจิตของเรา คือว่า จิตนั้นจะว่าง ว่างคือไม่ยึดถืออะไร โดยความเป็นตัวเป็นตน แล้วจิตนั้นจะไม่มีทุกขเลย แต่มีสติปัญญาอย่างยิ่ง พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ. 2549: 14) ว่า คำว่า ว่างอยู่ หมายถึง ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัว ว่าตน ว่าของตัวหรือของตน ตัวเราหรือของเรา ตัวกูหรือของกู เหล่านี้ ซึ่งเป็นการปรุงแต่งของตัวต้นหาอุปทาน เมื่อว่างจากสิ่งเหล่านั้นอยู่ก็คือว่างอยู่อะไรมันว่าง หมายถึงจิตอีกนั่นเองว่าง คือว่างอยู่จากความรู้สึกว่า ตัวตนหรือว่าของตน ไม่มีทั้งอย่างหยาบและละเอียด อย่างหยาบเราให้เชื่อมั่นว่าตัวกู - ของกู อย่างละเอียดให้เชื่อว่า ตัวตน-ของตน และยังสอดคล้องกับ ขเอิญศรี ศรางกูร ณ อยุธยา (ขเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2517: บทคัดย่อ) คือ คำสอนในชั้นปรมาต

พระพุทธเจ้าสอนว่า สิ่งทั้งปวงหรือโลกแห่งปรากฏการณ์นี้มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่สิ่งเที่ยงแท้หาตัวตนไม่ได้ แม้พุทธปรัชญาจะกล่าวถึงอัตตาบ้างก็กล่าวถึงในระดับสมมติ ไม่ใช่ปรมาตถ ในชั้นสมมตินั้นมีสัตว์บุคคลตัวตนอยู่จริงๆ ไม่ได้เป็นเพียงมายา แต่ในชั้นปรมาตถ์มีอยู่ในรูปของกระบวนการแปรปรวนทุกสิ่งประกอบด้วยธาตุ 4 สำหรับมนุษย์ประกอบด้วยอากาศธาตุและวิญญาณธาตุด้วย รวมเรียกว่า เบญจขันธ์ แต่ทั้งหมดล้วนแสดงถึงความไม่เที่ยงไม่ใช่ตัวตนทั้งหมด เป็นการแสดงในรูปเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน และสมถะ พรหมทา (สมถะ พรหมทา. 2534: บทคัดย่อ) กล่าวว่าอภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกมีอยู่สองทัศนะ คือ อัตถิกทฤษฎี ฝ่ายที่เชื่อว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่และนัตถิกทฤษฎี ฝ่ายที่เห็นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ ส่วนพุทธปรัชญาปฏิเสธทัศนะทั้งสองนั้นแต่เสนอทัศนะที่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยผ่านธรรมสามเรื่อง คือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขนิภัตตนะ พุทธปรัชญาเถรวาทเสนอทัศนะระอุอยู่ระหว่างกึ่งกลางของอีกสองทัศนะ โดยมองโลกเป็นสิ่งว่างเปล่า โดยความว่างเปล่านี้ประกอบกันขึ้นจากธาตุมูลฐานที่เกิดดับสืบเนื่องกันอยู่ตลอดเวลาภายในกระแสความเกิดดับไม่มีสิ่งๆ ที่เรียกว่า อัตตาถาวรอยู่

บรรณานุกรม

- Jaidcva Singh. (1987). *An Introduction to Madhyamaka Philosophy*. Delhi : Motilal Banarsidass Varanass Patna Madras.
- Santina, Peter Della. (1986). *Madhyamaka Schools in India*. India : Motilal Banarsidass.
- ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (2517). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอัตตาและอนัตตาในพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา วิพากษ์แนวคิด. (2543). “พระพุทธศาสนาสำหรับโลกหลังยุคใหม่” รวมความและเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ 45. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาแสวง ปัญญาวุฒติ (นิลนามะ). (2544). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสุญญตาของนาคารชุนกับอนัตตาของ ฉอง-ปอล ชาตซ์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พุทธทาสภิกขุ. (2452). **ลัทธิธรรมที่แสดงความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา.
 _____ . (2518). **ฆราวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ.
 _____ . (2533). **จิตว่างในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์.
 _____ . (2549). **วิธีปฏิบัติเพื่อเป็นอยู่ด้วยความว่าง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน.
 วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ธรรมดา.
- สมภาร พรหมทา. (2534). “**อดีตตักกัณฑ์ตักกิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท**”. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 สาลี ฉิมตระกูล. (2520). “**ทัศนะเรื่องศูนยตาของนาคารชุน**”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). **ปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บรรณการ.
 _____ . (2522.). **ปรัชญามหายาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 _____ . (2526). **แปลวัชรปรัชญาปารมิตาสูต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **ปรัชญาอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.